

два місяці у списку якогось червоного «*ПРІБЮТУ*» для вождя оновленого Руху (УМ, №86(4526)); Далі було поневіряння в таборах для переміщення осіб (*Ді-Пі*), потім переїзд до США... в Німеччині, ми «*диністи*», провели п'ять років (ЛЮ, №37(5466)); На даху монолітного блокпосту встановлено справжню *БРДМ*..(УМ, №110(4550)); в італ. Negli ultimi due anni alla *Bpm* hanno prevalso gli scontri tra Bonomi e i sindacati (la Repubblica, 9/11/13); Forma di «*Dpr*» (decreto del presidente della Repubblica) all'interno del quale inserire anche pezzi di riforma portuale (la Repubblica, 20/02/15).

Аналізуючи особливості інновацій-аббревіатур, ми змушені звернути увагу на те, що такі лексичні новоутворення ускладнюють сприйняття інформації для певного кола читачів. Лише у контексті стає зрозумілим те чи інше *складнос-корочене слово*, пор.: Я був одним з організаторів акцій протесту проти Податкового кодексу і вигадав навіть аббревіатуру – *KAT* – кодекс Азарова – Тігіпка (УМ, №82(4522)); Il fondo per il progetto è cofinanziato dall'Unione Europea attraverso il programma *TEN-T*, e riceve ulteriori contributi dai membri del consorzio quali Renault, BMW e Volkswagen e l'*ESB* (*Electricity Supply Board irlandese*) (la Repubblica, 24/11/13); E l'interscambio e la comunicazione fra le componenti avvengono tramite gli *Esb* (*Enterprise Service Bus*) middleware, che permettono di integrare le diverse tecnologie utilizzate (la Repubblica, 23/09/13).

У сучасній мові ЗМІ подекуди зустрічаються слова-інновації, які відносяться до такого способу словотворення як *усічення* або *апокона* (від грец. ἀποκοπή – відсікання), пор.: Чиновники в Донецьку формують такий представницький орган «від народу», що продукуватиме винятково «*одобрямс*» (УМ, №88(4528)); C'è anche *un'app* (від. італ. *applicazione*) come Diptic PDQ che con i suoi quattordici filtri permette effetti soft (la Repubblica 9/11/13); Così diventa più facile ricomporre la frattura tra alfaniani e fan del *Berlusconi*, e propiziare la ricomposizione tra i fratelli ora separati, un matrimonio da celebrare alla grande (la Repubblica, 31/01/15).

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Проілюстровані приклади демонструють широке застосування літерних (ініціальних) та частокоскорочених інновацій-аббревіатур у мові українського та італійського медіа-дискурсу. Число таких слів-інновацій постійно зростає в обох мовах. На даному етапі дослідження сучасного словотвору та нових мовних одиниць, утворених на основі скорочення та спрощення їхньої структури є актуальним питанням та подальшою перспективою нашого дослідження.

#### Література:

1. D'Achille P. L'italiano contemporaneo / Paolo D'Achille. – Bologna, Il Mulino, 2006. – 264 p.
2. Thornton A. M. Parole macedonia, in: Grossmann-Rainer / Anna Maria Thornton. – 2004. pp. 569–571.
3. Ніколаєнко Л. С. Мотиваційна основа аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах: дис... канд. філол. наук: 10.02.17 / Любов Сергіївна Ніколаєнко. – К., 2009. – 206 с.
4. Панько Т. І. Українське термінознавство: Підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
5. Русанівський В. М. Українська мова. Енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.: іл.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 716 с.
7. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст.: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01 / Олександр Анатолійович Стишов. – К., 2004. – 486 с.
8. Treccani G. Neologismi / Giovanni Treccani. – Roma, 2008. – 718 p.
9. Черданцева Т. З. Очерки по лексикологии итальянского языка / Тамара Захаровна Черданцева. – М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 192 с.

#### Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Україна молода (УМ). – 2013. – №70(4510); №82(4522); № 88(4528); №86(4526); № 90 (4530); № 108(4548); №110(4550); №175(4615); №178(4618); №180(4620); 2015. – №028.
2. Літературна Україна (ЛЮ). – №7(5585); №37(5466).
3. La Repubblica. – 06/08/2012; 02/12/2012; 24/08/2013; 27/04/2013; 23/09/2013; 9/11/2013; 24/11/2013; 31/01/2015; 20/02/2015 [Електронний ресурс]: <http://www.repubblica.it/>
4. La Stampa. – 04/05/2013 [Електронний ресурс]: <http://www.lastampa.it>
5. L'Unità. – 13/05/2012 [Електронний ресурс]: <http://www.unita.it>

УДК 811.161.2'367.622.21

Ю. Є. Манохіна,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

### КАТЕГОРІЯ ЗБІРНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКОЇ КАТЕГОРІЇ КІЛЬКОСТІ

У статті розглянуто категорію збірності через призму лінгвістики, логіки, філософії. Увагу зосереджено на діалектичному поєднанні в межах збірного іменника двох значень – значення множинності предметів і значення одиничного предмета, оскільки категорія збірності уявляється як одиницність, що характеризує множинність як самостійну одиницю.

Визначено ознаки категорії збірності, що пов'язують її з лінгвофілософською категорією кількості.

**Ключові слова:** категорія збірності, категорія кількості, одиницність, множинність, збірний іменник.

### КАТЕГОРІЯ СОБИРАТЕЛЬНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЛИНГВОФИЛОСОФСКОЙ КАТЕГОРИИ КОЛИЧЕСТВА

В статье рассмотрена категория собирательности через призму лингвистики, логики, философии. Внимание сосредоточено на диалектическом соединении в пределах собирательного существительного двух значений – значения множественности предметов и значения единичного предмета, поскольку категория собирательности представляется как единичность, которая характеризует множественность как самостоятельную единицу. Определены признаки категории собирательности, которые связывают её с категорией количественности.

**Ключевые слова:** категория собирательности, категория количественности, единичность, множественность, собирательное имя существительное.

### THE CATEGORY OF COLLECTIVITY AS A PART OF LINGUOPHILOSOPHICAL CATEGORY OF NUMBER

The category of collectivity is considered through the prism of linguistics, logic, philosophy in the article. The main attention is focused on the dialectical combination of two meanings – the meaning of the plurality of objects and the meaning of the

*single object within collective noun, as the category of collectivity is presented as a singular category that is characterized by plurality as an independent unit. It is determined that the category of collectivity is closely connected with the category of number where the main opposition is the opposition of the singular category and plurality. The opposition «one – many» underlies the inner structure of the category of number, but grammatical category of number is narrower than the category of plurality and the singular category as its separate case. Since the concept of collectivity is directly linked with the notion of quantity, it is formulated through comparison with it. It is proved that the qualitiveness of the category of collectivity is achieved by assessment of the object by the speaker based on the comparison, the association of objects and particular form of association.*

**Keywords:** *the category of collectivity, the category of number, the singular category, plurality, collective noun.*

В основі поняття збірності лежить властива людському мисленню здатність об'єднувати в одній одиниці номінацію предметів або істот, що сприймаються як єдине ціле. З одного боку, збірність – це одинність, а з другого, – множинність. У будь-якому разі поняття збірності безпосередньо пов'язане з поняттям кількості й визначається та формулюється через зіставлення з ним.

**Мета статті** – визначити й проаналізувати ознаки категорії збірності, що пов'язують її із лінгвофілософською категорією кількості.

Поняття збірності як форма мислення і вербальна реалізація здавна було об'єктом дослідження лінгвістики, логіки, філософії. Відомо, що в понятті синтезовано найбільш суттєві, загальні, особливі властивості речей чи предметів. У логіці поняття збірності визначається як таке, у якому кожен елемент обсягу є сукупністю відносно самостійних предметів, що мисляться як один предмет. Усі інші належать до незбірних [6, с. 123].

Поняттям збірності оперує також і філософія, його сутність полягає в тому, що елементами обсягу цього поняття є сукупності окремо існуючих, але певним чином пов'язаних між собою предметів, через що сукупність мислиться «збірною», тобто як єдине ціле [8, с. 381]. Це твердження ілюструється прикладом: кожний елемент обсягу поняття «ліс» є окремим елементом, але *ліс* – це сукупність дерев, що мислиться як єдине ціле. Збірними поняттями прийнято вважати поняття «народ», «колектив» тощо. Такі сукупності розглядаються як ціле і мають свої властивості, що відрізняються від властивостей елементів, що входять до цих сукупностей.

Категорія збірності тісно пов'язана з лінгвофілософською категорією кількості, що має складну систему способів вираження, якій відповідає не менш складна система засобів її вираження. В. В. Акуленко, С. В. Іконнікова, О. М. Ляшевська, Т. Ю. Мороз, О. М. Полянський, Д. І. Руденко, А. Є. Супрун, І. С. Тимофеев, З. Я. Тураєва, Л. Д. Чеснокова, С. Г. Шляхтенко та ін. основним протиставленням категорії кількості вважають протиставлення одинності і множинності. Опозиція *один – не один (один – багато)* лежить в основі внутрішньої структури категорії кількості. Множинність – це те, що більше одиниці, тобто множинність трактується як протичлен опозиції *один – не один*, що відповідає граматичній опозиції «однина – множина». Однак граматична категорія числа вужча від категорії множинності й одинності. Число – наслідок визначення потужності множинності як дискретної сукупності.

Однинність – це певна кількість (один) і протиставляється множинності як величина недискретна дискретній, частина – цілому, елемент – системі. Множинність може бути *означеною, неозначеною і приблизною*. Означена множинність не має вказівки на предмети, що рахуються. Неозначену множинність не можна уявити «в чистому вигляді». Протиставлення означеної і неозначеної множинності зумовлено різним характером охоплення фактів дійсності. В об'єктивній дійсності існує певна кількість предметів, і ця кількість завжди визначена, тобто в будь-який момент може бути репрезентована певним числом. В об'єктивній дійсності не може бути неозначеної кількості предметів. Ідея неозначеної кількості – це результат або процесу узагальнення, або непізнаної кількості предметів [9, с. 7]. Приблизна множинність – це явище синкретичне за своєю природою, семантичною особливістю якого є означення невизначеної кількості з указівкою на певні межі цієї множинності.

Категорія невизначеної множинності поділяється за семантикою на три підвиди: 1) невизначена множинність широкого діапазону, 2) оцінна невизначена множинність, 3) неозначена множинність сукупності [9, с. 11–12]. Неозначена множинність, на думку Л.Д. Чеснокової, складається з чотирьох груп: 1) так звана «збірна множинність», 2) неозначена множинність з нижньою межею, 3) неозначена множинність з верхньою межею, 4) метафорична неозначена множинність.

Теоретичне осмислення категорії множинності запропоноване О.О. Холодовичем, який виділяє категорію множинності і трактує її як змістовну, тобто таку, що виражає співвідношення поняття множинності й одинності. Дослідник виокремлює 6 типів множинності:

- 1) означена-неозначена множинність (*горошини-горох*);
- 2) множинність предметів – множинність предметна, де друге – множинність однакових частин, що створюють один предмет (*руки-граблі*);
- 3) множинність конкретна, т.зв. суцільна, – дискретна (*звірина*);
- 4) множинність однорідна – неоднорідна (*луги – ліс і вода*);
- 5) множинність арифметична як сума складових – алгебраїчна як сукупність (*суніця, лижі*);
- 6) множинність тотальна, що охоплює всю сукупність, – партитивна, що охоплює певну частину сукупності (*столи – три столи*) [7, с. 173–195].

Означена кількість в об'єктивній дійсності виявляється, з одного боку, як дискретна подільна кількість, а з другого, – як недискретна неподільна кількість. Як дискретне буття існує множинність (багато), як недискретне – одиниця, одне (єдине).

Категорія збірності відображає найбільш загальні й суттєві властивості, зв'язки й відношення предметів і явищ об'єктивної дійсності. Ця категорія є відображенням істотних ознак низки однорідних предметів, що не втратили своєї індивідуальності. Категорія збірності поєднує риси одиничних і загальних понять: з одного боку, збірність – це одинність, а з другого, – множинність. Іншими словами, в іменнику із семантикою збірності діалектично поєднано два значення – значення реальної множинності предметів, що відступає на задній план, і значення одиничного предмета, що висувається на передній план і є домінантним. З домінантою абсолютно нормально корелює форма однини. Домінантність значення одинності формально пояснюється тим, що збірні іменники у формі однини мають співвідносні форми множини, що виражають некінцеву дискретну множинність (*група – групи, колектив – колективи*). Тріаді «один предмет – дискретна множинність предметів – збірна множинність предметів» у логіці відповідає тріада «одиничне поняття – загальне поняття – збірне поняття» [2, с. 193].

Уважається, що категорія збірності – це деяка одинність, оскільки характеризує множинність як самостійну неподільну єдність. Неможливість однозначності цього твердження спростовує В.Ф. Асмус: «Збірні поняття поєднують властивість загальних і одиничних понять. Як і загальні поняття, вони охоплюють або репрезентують цілий клас предметів.

Так само, як за посередництва одиничних понять, за допомогою збірного поняття мислиться одиничний предмет. Однак одиничний предмет власне як одиничний існує лише для думки. Насправді єдність його складається з множинності, причому реально існує – як якість предмета – саме множинність, а не єдність» [1, с. 3].

Загальні назви в мові передусім повинні співвідноситися з об'єктами дійсності, й найчастіше ці об'єкти є дискретними, такими, які можна порахувати, здатними утворювати множинність. Основною семою, що виражає окремішність денотата, можна назвати сему дискретності. Саме ця сема дискретності лежить в основі визначення категорії числа, що є провідним засобом вираження значення один-багато. «Специфіка дискретної множинності предметів полягає в тому, що вона не має певної якісної визначеності, яка відрізняється від якісної визначеності її складників. Водночас з некінцевою дискретною множинністю виділяється кінцева збірна множинність предметів. Якісна визначеність збірної множинності відрізняється від якісної множинності її складників» [2, с. 195].

Як зазначає І.С. Тимофеев, «кількість у методологічному плані є визначеність однакісних (однорідних) предметів, яка розглядається з огляду на інтенсивність чи ступінь вияву будь-якої ознаки» [5, с. 21].

Відомо, що категорія кількості у своїй основі має категорію якості, оскільки первинна свідомість якісної визначеності предметів стала основою угруповання їх у кількісні ряди.

Важливим способом подолання неозначеності й виділення думкою предмета пізнання, стверджує І.С. Тимофеев, є встановлення якісної визначеності, яка реалізується у відношеннях тотожності й різниці з іншими предметами [5, с. 41]. Але для цього необхідною умовою є цілісний розгляд ознак. Якщо йдеться про дискретні предмети, що можуть бути рахованими, то «якість, – констатує дослідник, – виділяє, формує категорію множинності, чим створюються умови для процедури рахунку, бо перш, ніж рахувати, потрібно знати, що рахувати» [5, с. 22].

«Відношення кількості та якості, – зазначає Н.О. Слюсарева, – досить своєрідні при описі явищ у кожному конкретному разі, а вираження їх, як правило, часом поєднуються, протиставляючи поняття» [4, с. 176]. Для підтвердження цієї думки наведемо таку низку слів: *вівця – багато овець – отара*. Якісна характеристика ґрунтується на виявленні схожості (тварини, худоба, свійська худоба; сукупність овець – сукупність тварин, худоби). Кількісний вияв полягає у збільшенні одиниць – суб'єктів такого об'єднання: більше ніж один. Поглянемо на це під іншим кутом зору. «У ряду *стіл – багато столів*, – стверджує Н.О. Слюсарева, – ми не зможемо додати ще один (чи декілька) член – аудиторія (канцелярія, відділ)». На нашу думку, у першому прикладі, окрім кількісної характеристики (10, 56, 100 чи більше голів овець), існує якісна, що полягає у спільній меті об'єднання за спільною ознакою: тварини одного виду, одного призначення (вироснуть з метою одержання м'яса, вовни, молока). А в іншому випадку така «аргументована згуртованість» відсутня. Синтез якості і кількості з домінують роллю першої з метою аналізу дистрибуції очевидний.

Твердження про визначеність збірності через взаємодію тільки з категоріями предметності й квантитативності вимагає суттєвого перегляду. Оцінна характеристика виникає тоді, коли мовець показує своє ставлення до множинності, збірності, при потребі думаючи про неї як про недискретну множинність. Звичайно, при цьому мовець уявлятиме не об'єкт в одиничному екземплярі, а сукупність осіб, сконцентрованих, об'єднаних у цьому разі для вираження не стільки кількості (вона невідома мовцеві), а скільки якісного осмислення множини, угруповання. Процес утворення, наприклад, частини війська – *стрілецтва* – може бути таким. Зрозуміло, що солдати (стрільці), об'єднуючись у це угруповання, не мали метою кількісне об'єднання, а передусім якісне, тобто лише тих осіб, які хотіли воювати і вмліти стріляти. Ознака притаманна поняттю множинності – зібрання людей, тобто залучення певної кількості, більше ніж один (онтологічної кількості), а інколи – ніж десять – двадцять осіб, предметів. Збірні іменники, зауважимо, мають власну смислову специфіку, що, на думку Д. І. Руденка, уможливило виділення їх в окремий клас. У збірних іменників значення множинності має лексичний характер і суперечить значенню нерахуваності, недискретності, яке виражають ці імена граматично, що служить джерелом виникнення оцінки [3, с. 166–168]. Оцінка, на наш погляд, може бути і позитивною (або нейтральною) – *купецтво, студентство*, і негативною – *офіцерна, солдатня, татарва*, що знову ж таки залежить від ставлення мовця до явищ дійсності і формальних репрезентантів емоційної характеристики об'єкта. Збірні лексеми, за словами Д.І. Руденка, розмежовують «класи людей, тварин, рослин, речей» – як через свої словотвірні ознаки, так і семантично, методом оцінки [3, с. 177].

О. О. Холодович так звані збірні іменники зокрема і категорію збірності загалом вважає такими, що можуть бути самостійною, індивідуалізованою, самодостатньою категорією, яка характеризується як квалітативно-квантитативна, оскільки вона організована відповідно до своїх власних принципів. Квалітативність досягається: 1) оцінюванням об'єкта з боку мовця на основі порівняння; 2) тісною взаємодією об'єктів (у чому полягає мета об'єднання); 3) особливим різновидом самого об'єднання, відношенням цілого і частини. О.О. Холодович стверджує, що саме це називають збірністю, оскільки збірність постає як «сукупність однорідних предметів, що складають одне ціле, тобто як одиниця, що протистоїть іншій сукупності, яку теж розуміють як одне ціле, знову ж таки інша одиниця. Недарма ж і формою в цьому разі для множинності є форма однини, бо що таке однина, як не форма вираження якості *par excellence*» [7, с. 173].

Отже, збірність можна визначати як атрибутивну онтологічну категорію, що має квалітативно-квантитативний характер і виражає трактування певного зібрання предметів як неподільної спільності цих предметів у їх просторово-часовій нерозривності. Саме така сутність категорії збірності тісно пов'язує її з лінгвофілософською категорією кількості.

#### Література:

1. Асмус В. Ф. Логика : [учеб.] / В. Ф. Асмус. – М., 2001. – 392 с.
2. Григорик И. А. Когнитивные аспекты категории собирательности / И. А. Григорик // Вестник Полоцкого гос. ун-та. Сер. А, Гуманитарные науки. – 2009. – № 7. – С. 192–198.
3. Руденко Д. И. Имя в парадигмах «философии языка» / Д. И. Руденко. – Х. : Основа, 1990. – 299 с.
4. Слюсарева Н. А. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка / Н. А. Слюсарева. – М. : Наука, 1986. – 216 с.
5. Тимофеев И. С. Методологическое значение категорий «качество» и «количество» / И. С. Тимофеев. – М. : Наука, 1972. – 216 с.
6. Тофтул М. Г. Логика / М. Г. Тофтул. – К. : Академвидав, 2008. – 400 с.
7. Холодович А. А. Категория множества в японском в свете общей теории множества в языке / А. А. Холодович // Проблемы грамматической теории. – Л. : Наука, 1979. – С. 173–195.
8. Философский словарь / [под ред. В. И. Шинкарука]. – К. : Наук. думка, 1986. – 425 с.
9. Чеснокова Л. Д. Категория количества и способы ее выражения в современном русском языке / Л. Д. Чеснокова. – Таганрог, 1992. – 182 с.